

Zawracająca transformacja. Hybryda czy nowa spójność?

(abstrakt)

Celem referatu jest próba zrozumienia natury zakorzeniającego się od kilku lat systemu instytucjonalnego w Polsce. Założenie wyjściowe powiada więc, że zmiana zapoczątkowana zwycięstwem wyborczym w roku 2015 wykracza swym znaczeniem poza zmianę rządów i staje się zmianą o głębszym charakterze instytucjonalnym. Stanowi zarazem ostateczny kres poznawczej przydatności tradycyjnej „transformatologii” opartej o przekonanie o linearnym kierunku zmiany dokonującej się w warunkach „końca historii”.

Podstawowe pytanie brzmi: czy w wyniku tej zmiany powstaje niespójna systemowa hybryda, czy też zmiana instytucjonalna uzyskuje już nową tożsamość budującą jej spójność?

W pierwszej części omawiane są mechanizmy tworzące systemowe niespójności: między polityką a gospodarką oraz w każdym z tych systemów. W kolejnej zaś ukazane są mechanizmy budujące spójność. Tu podstawową rolę odgrywa ewolucja zmiany od etapu kontr-transformacji do etapu konsolidacji, w który od pewnego czasu system wkracza. Polega ta ewolucja na przejściu od fazy zmian instytucjonalnych w węższym sensie, do próby zmian na poziomie strukturalnym (zamyślenie tworzenia klas beneficjentów, ale chyba o ograniczonej skuteczności), na poziomie elit oraz na poziomie normatywno-kulturowym (nowa legitymizacja). Na etapie konsolidacji system „oswaja” niespójności poprzez mechanizmy instytucjonalizowania systemowej fragmentacji (segmentacja postrzegania rzeczywistości – głównie mikro wobec makro, segmentacja postaw wobec zachowań). Jest to sieć systemowych procesów przystosowawczych w rezultacie których przynajmniej część podziałów społecznych ulega osłabieniu stając się podziałami przebiegającymi pomiędzy różnymi rolami społecznymi jednostki (orientacja typu: „nie lubię ich, ale trzeba żyć”). Mechanizm ten jest niezłe rozpoznany w historii różnych reżimów instytucjonalnych **prowadząc do paradoksalnego pełnienia funkcji integracyjnej przez procesy dezintegracji**. W końcowej części przedstawione są procesy strukturalne mogące wstrzymać, a może wręcz odwrócić konsolidację i zyskiwanie nowej spójności. Są to następujące procesy: wzrost wykształcenia, zamożności, sekularyzacji oraz wciąż silna orientacja proeuropejska. Te cztery współzachodzące procesy prowadzą do „reintegracji” systemowej na poziomie jednostek: pojawiają się zachowania etosowe, zanika rozdział zachowań i postaw, integruje się postrzeganie systemu i spraw mikro (np. dostrzeganie tego, jak prawo wpływa na sytuację jednostek – to widoczne szczególnie w okresach mobilizacji protestów, np. aborcja, sądy). I tak dochodzimy do drugiej strony wspomnianego wcześniej paradoksu. **Tak, jak zdeintegrowana orientacja wobec systemu sprzyjała jego systemowej integracji, tak reintegrowanie orientacji wobec systemu może prowadzić do jego dezintegracji**.

W referacie podejmuje się wstępną próbę analizy przydatności różnych ujęć teoretycznych: competitive authoritarianism (dla wyjaśnienia szczególnej hybrydowości powstającej nie wyniku niekompletności transformacji, a w wyniku jej „zawracania”), nowego autorytaryzmu, czy też sposobów radzenia sobie przez systemy z różnorodnością otoczenia (np. koncepcje Luhmann’a). Referat przedstawia „pracę w toku”, dlatego też poszczególne jego części wymagają dalszej pracy, a stawiane tezy są w dużym stopniu hipotezami.